

การออกแบบพิพิธภัณฑ์มีชีวิตเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม:
ชุมชนอินทขิล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
LIVING MUSEUM DESIGN GUIDANCE FOR CULTURAL TOURISM:
INTHAKHIN COMMUNITY, MAE TAENG, CHIANG MAI

ฐานัตถ์ เค้าฉิม^{1*}, คณิศร สินธุบุญ², อนิรุทธิ์ รักสุจริต³ และ กอบชัย รักพันธุ์⁴
Tanat Kaochim^{1*}, Kanisorn Sinthuboon², Anirut Raksujarit³ and Kobchai Rakpan⁴

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, เลขที่ 202 ถ.ช้างเผือก ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50300 ประเทศไทย^{1, 2, 3}
สำนักงาน กอบชัย รักพันธุ์ สถาปัตยกรรมและการออกแบบ, เลขที่ 61 ต.เหมืองแก้ว อ.แม่อำเภอม.จ.เชียงใหม่ 50150 ประเทศไทย⁴
Chiang Mai Rajabhat University, 202 Chang Puak Rd., Chang Puak, Muang, Chiang Mai, 50300, Thailand^{1, 2, 3}
Kobchai Rakpan Architecture and Design Office, 61, Mueang Kaeo, Mae Rim, Chiang Mai, 50150, Thailand⁴

*Corresponding author E-mail: tanat@g.cmru.ac.th

(Received: 18 Mar, 2024; Revised: 29 Oct, 2024; Accepted: 4 Nov, 2024)

บทคัดย่อ

ชุมชนอินทขิล คือ ชุมชนบริเวณขอบแอ่งที่ราบเมืองแกน มีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานกว่า 700 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 1801 มีภูมิปัญญาเชิงวัฒนธรรมเตาเผาเซรามิกโบราณเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ การขาดการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ของชุมชนส่งผลให้ภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมใกล้สูญหาย งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นฐานข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนอินทขิล สร้างแนวทางการจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิต และนำอัตลักษณ์ของชุมชนมาใช้ในการออกแบบพิพิธภัณฑ์มีชีวิต โดยใช้กรอบแนวคิดทางพหุทฤษฎีในเรื่องสภาพแวดล้อม อัตลักษณ์พื้นที่ การท่องเที่ยวชุมชน การอนุรักษ์ การมีส่วนร่วม และพิพิธภัณฑ์มีชีวิต กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ ชาวชุมชน จำนวน 34 คน ปรชาญชาวบ้าน จำนวน 5 คน และตัวแทนของหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 คน วิจัยใช้การสำรวจเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสอบถามจากชุมชน เพื่อนำไปวิเคราะห์หาลักษณะเฉพาะ ปัญหา และความต้องการของชุมชน โดยใช้แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการช่วยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ของชุมชนอินทขิลมี 5 องค์ประกอบ 1) กายภาพพื้นที่ราบลุ่มสามลำน้ำ 2) วิวัฒนาการประวัติศาสตร์ชุมชน 3) องค์ประกอบหมู่บ้านชนบทล้านนา 4) พื้นที่เรียนรู้ทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรม และ 5) ประเพณีและวัฒนธรรมชนบท ผลการศึกษาการออกแบบพิพิธภัณฑ์มีชีวิต ชุมชนอินทขิล มีดังนี้ 1) การสังเคราะห์ข้อมูลประวัติศาสตร์เชื่อมโยงเข้ากับพื้นที่ศักยภาพชุมชน 2) การเผยแพร่ข้อมูลอัตลักษณ์พื้นที่ศักยภาพเพื่อให้ชุมชนตรวจสอบ 3) การออกแบบปรับปรุงพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการชุมชนโดยการมีส่วนร่วม 4) การเข้าดำเนินกิจกรรมในพื้นที่วัฒนธรรม และ 5) การประเมินและสรุปผลโครงการ ซึ่งการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนนั้น ทุกขั้นตอนการดำเนินงานควรเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

คำสำคัญ: พิพิธภัณฑ์มีชีวิต, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, ชุมชนอินทขิล, แม่แตง, เชียงใหม่

¹ อาจารย์ สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

² อาจารย์ สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

⁴ นักวิจัยอิสระ

ABSTRACT

Inthakhin Community is a community on the edge of the Muangkaen plain basin. It has a history more than 700 years since 1801 B.E. It has the cultural wisdom of ancient ceramic kilns and is an important cultural heritage source. The lack of management of community museums has resulted in the near disappearance of wisdom and cultural heritage. This research aimed to be a database of cultural heritage and tourist attractions of the Inthakhin Community in order to create guidelines for managing a living museum by using the community's identity in the design, using a multi-theoretical framework in environment, local identity, community tourism, conservation, participation, and living museum. The research sample consisted of 34 community residents, 5 local philosophers, and 3 representatives of relevant local agencies. The research method used a qualitative survey using in-depth interviews and community inquiries to analyze community characteristics, problems, and needs, using a community participation approach to verify the accuracy of the information. The results of the study found that the identity of the Inthakhin Community consisted of 5 elements: 1) the physicality of the three-river basin area, 2) the evolution of the community history, 3) elements of a rural Lanna village, 4) a learning area for lifestyles and culture, and 5) traditions and rural culture. The study results of the Inthakhin Community Living Museum design were as follows: 1) synthesizing historical data and linking it to the community's potential area, 2) disseminating information on the identity of the potential area for community review, 3) designing and improving the community exhibition space by participating, 4) participating in activities in the cultural area, and 5) evaluating and summarizing project. In sustainable community development, every operational step should emphasize community participation.

KEYWORDS: Living Museum, Cultural Tourism, Inthakhin Community, Mae Taeng, Chiang Mai

บทนำ

ณ ที่ราบลุ่มสามลำน้ำ ที่ซึ่งแม่น้ำแคว แม่น้ำปิง แม่น้ำจืดไหลผ่าน เป็นที่ราบการเกษตรอันอุดมสมบูรณ์ เมื่อถึงฤดูทำนาต้องใช้ถึง "พันแอกพันเผือ" (ใช้แอกวัวพันตัวคราดพันอัน) ในการไถพลิกผืนดินผืนนี้เพื่อเพาะปลูก (Chaleyjunya and Boonyasurat, 2014) มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มแอ่งกระทะของแอ่งแม่แตง มีชื่อเรียกขานว่า ที่ราบเมืองแกน อันเป็นที่ตั้งของชุมชนอินทิล

ชุมชนอินทิล ตำบลอินทิล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานตั้งแต่ พ.ศ. 1801 – 1854 (Chaleyjunya and Boonyasurat, 2014) มีวัฒนธรรมของชุมชนที่มีเอกลักษณ์ อีกทั้งมีภูมิปัญญาเชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับเตาเผาเซรามิกโบราณชื่อว่า เตาอินทิล ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน บริเวณดังกล่าวจึงได้รับการพัฒนาจากหน่วยงานท้องถิ่นให้เป็นพิพิธภัณฑ์ของชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2549 เพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ทางด้านเซรามิกโบราณ (Musigakama, Chanphosi, & Toumcharoen, 1978)

ภายหลังการดำเนินงานมานาน พิพิธภัณฑ์แหล่งเตาเผาอินทิลมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ลดน้อยลง จำนวนผู้เข้าชมก็ลดลง โดยพบปัญหาในการดำเนินงานหลายประการ เช่น การไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำอยู่ที่พิพิธภัณฑ์ และจำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอกับนักท่องเที่ยว การให้ข้อมูลในพิพิธภัณฑ์ไม่เพียงพอต่อการศึกษารู้นักท่องเที่ยว การจัดแสดงโบราณวัตถุที่ปะปนกัน ขาดการดูแลเอาใจใส่ และความไม่พร้อมในด้านการบริการของสถานที่ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดความเสียหายได้ในอนาคต (Bhattarabhatwong, 2021) นอกจากนี้ ชุมชนยังขาดการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับเตาเผาอินทิลและการผลิตเซรามิกโบราณจากบรรพบุรุษ และไม่สามารถเก็บข้อมูลเพิ่มเติมได้ เนื่องจากเรื่องราวเหล่านี้ไม่เป็นที่นิยมในปัจจุบัน รวมทั้งข้อจำกัดด้านเวลาในการประกอบอาชีพของบรรพบุรุษด้วย (Rattanachuchok and Maneelert, 2022)

จากปัญหาหลายประการดังกล่าวข้างต้นส่งผลให้แหล่งเตาเผาอินทิลขาดความมีชีวิต จนกลายเป็นพื้นที่ที่ไม่ถูกใช้งาน ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาและมรดกทาง

วัฒนธรรมของชุมชนถูกหลงลืมและใกล้สูญหาย รวมทั้งไม่มีการรวบรวมแหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับข้อมูลดังกล่าว ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญในการสร้างแหล่งเผยแพร่ภูมิปัญญาที่มีคุณภาพและส่งเสริมเศรษฐกิจการท่องเที่ยวของชุมชน

การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ของชุมชนให้เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตนับเป็นแนวคิดสำคัญในการแก้ปัญหาของพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่ขาดชีวิตชีวา โดยพิพิธภัณฑ์มีชีวิตสามารถสร้างแหล่งเผยแพร่ภูมิปัญญาที่มีคุณภาพและส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนได้ (Faculty of Engineering, Chiang Mai University et al., 2010) เพราะพิพิธภัณฑ์มีชีวิตเป็นรูปแบบหนึ่งของพิพิธภัณฑ์ที่ใช้บรรยากาศและสถานการณ์จริงเข้ามาเกี่ยวข้อง มีลักษณะและการจัดการให้สัมพันธ์กับเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป (Kanokmongkol, 2011) เป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยแก้ปัญหาความเงิบเหงาและความไม่น่าสนใจของพิพิธภัณฑ์หรือศูนย์วัฒนธรรมในปัจจุบันได้ในระยะที่ยังสามารถคงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ประเพณี ธรรมชาติ และอัตลักษณ์ของพื้นที่ ควบคู่ไปด้วย พิพิธภัณฑ์มีชีวิตจึงเป็นวิธีการจัดแสดงที่ใช้บรรยากาศช่วยเติมเต็มชีวิตแก่สถาปัตยกรรมและแสดงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน (Kanokmongkol, 2011) โดยมีลักษณะเป็นชุมชนที่มีคุณภาพระหว่างสภาพธรรมชาติกับสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น มีความกลมกลืนระหว่างสิ่งที่สร้างใหม่กับสภาพแวดล้อมเดิม มีประวัติศาสตร์คงอยู่ในรูปแบบวัตถุ โบราณสถาน และวิถีชีวิตชุมชน มีการสร้างสรรค์อาคารสถานที่โดยใช้จิตวิญญาณที่สะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น มีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน มีกระบวนการติดต่อกันระหว่างชุมชน มีนโยบายแปลงท้องถิ่นเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม เพื่อรับใช้เหตุผลทางเศรษฐกิจ และเป็นสิ่งที่ทำเพื่อส่งต่อให้คนรุ่นหลัง (Faculty of Engineering, Chiang Mai University et al., 2010) พิพิธภัณฑ์มีชีวิตต้องเกิดจากจิตสำนึกของชาวชุมชนที่เข้าใจวัฒนธรรมและการพึ่งพาของคนในชุมชน มีการคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตเดิม พร้อมกับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงในอนาคต (Sithithanyakij, 1994)

การดำเนินงานพิพิธภัณฑ์มีชีวิตจะต้องคำนึงถึงลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

และภูมิปัญญาที่เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชน รวมทั้งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Chaleyjunya and Boonyasurat, 2014) ในการดำเนินงานจึงต้องมีการรวบรวมข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิต และนำอัตลักษณ์ของชุมชนมาใช้ในการออกแบบพิพิธภัณฑ์

ในการสำรวจความคิดเห็นของชาวชุมชนก่อนดำเนินโครงการ พบว่า ชาวชุมชนต้องการให้การเผาศาลิอบเขรามิกโบราณที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและพิพิธภัณฑ์ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมามีชีวิตชีวอีกครั้ง โดยชาวชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ เช่น เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการดูแลพิพิธภัณฑ์ มีความพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการอนุรักษ์และพัฒนาพิพิธภัณฑ์ร่วมกัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

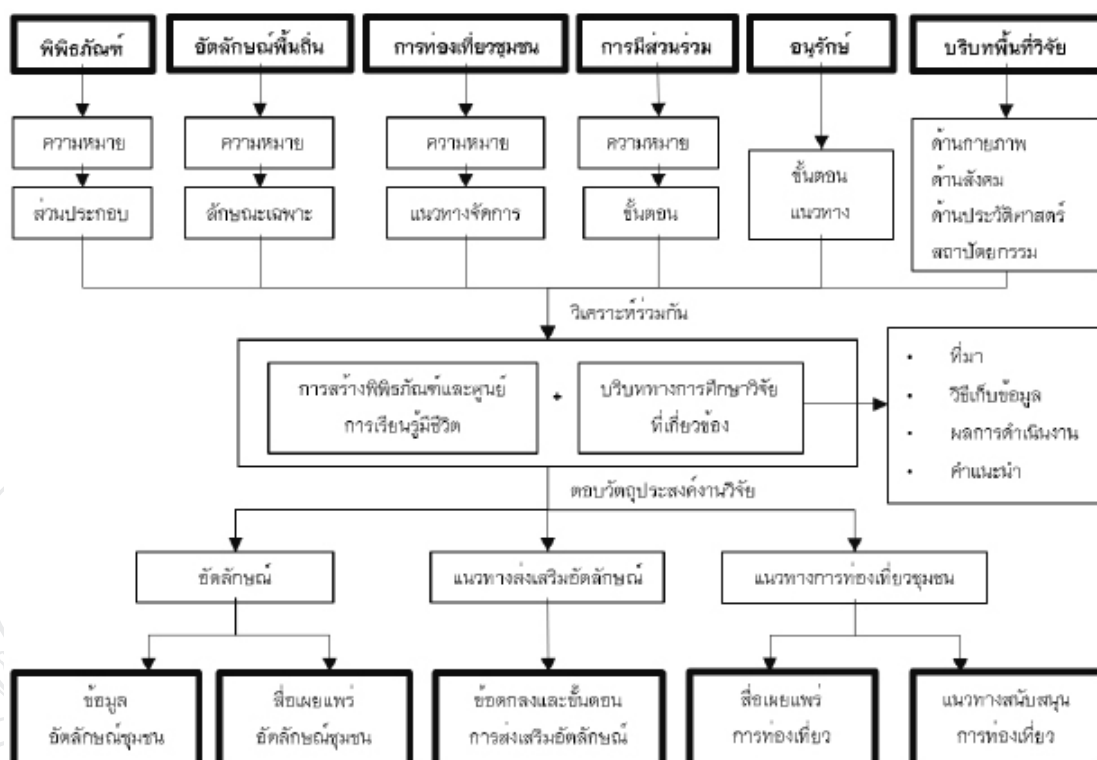
การศึกษานี้มีจุดประสงค์เพื่อ

1. เป็นฐานข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน
2. สร้างแนวทางการจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตชุมชนอินทิล

3. นำอัตลักษณ์ของชุมชนมาใช้ในการออกแบบพิพิธภัณฑ์มีชีวิต

กรอบแนวคิดของงานวิจัย

การศึกษานี้ใช้กรอบแนวคิดทางพหุทฤษฎีที่ได้จากการศึกษาทฤษฎีและแนวคิดในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดสภาพแวดล้อมหรือบริบทพื้นที่ อัตลักษณ์พื้นถิ่น (Oranratmanee, 2009) การท่องเที่ยวชุมชน (Tanupol et al., 2000) การอนุรักษ์ (Hamsupho, 2000) การมีส่วนร่วม (Cohen and Uphoff, 1981) และพิพิธภัณฑ์มีชีวิต (Faculty of Engineering, Chiang Mai University et al., 2010) สามารถกำหนดการใช้กรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังนี้ 1) กรอบแนวคิดสภาพแวดล้อมและอัตลักษณ์พื้นถิ่นเพื่อหาอัตลักษณ์พื้นถิ่นของชุมชน 2) กรอบแนวคิดการออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อเสนอแนวทางการออกแบบส่งเสริมสภาพแวดล้อมให้คงไว้ซึ่งอัตลักษณ์พื้นถิ่น 3) กรอบแนวคิดการท่องเที่ยวชุมชนและการอนุรักษ์เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และ 4) กรอบแนวคิดพิพิธภัณฑ์มีชีวิตเพื่อการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิต โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน สรุปได้ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งหาข้อมูลเชิงลึกของลักษณะทางกายภาพและสังคม มีกรอบแนวคิดผ่านการศึกษาความสัมพันธ์ทางสภาพแวดล้อม และสังคม โดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสอบถามจากชุมชน และการจัดกิจกรรมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม กระบวนการวิจัยและการดำเนินงานตามลำดับขั้นตอน 5 ส่วน ได้แก่ 1) การออกแบบงานวิจัย 2) การเก็บข้อมูล 3) การวิเคราะห์ข้อมูล 4) การสังเคราะห์ข้อมูล และ 5) สรุป

ประชากร

งานวิจัยมีขอบเขตการเก็บข้อมูลในพื้นที่รอบพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ 2 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้านสันป่าตอง และชุมชนหมู่บ้านป่าจี้ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 1.00 ตารางกิโลเมตร ประชากร ได้แก่ ชาวชุมชน ปราชญ์ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชน ผู้ซึ่งมีภูมิปัญญาที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมา สามารถใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญานั้น และสามารถสืบทอด ส่งต่อภูมิปัญญานั้นให้แก่ชุมชนต่อไปได้ และตัวแทนของหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง รวมจำนวนประชากรประมาณ 1,200 คน

กลุ่มตัวอย่าง

จากประชากรทั้งหมดที่กล่าวมานั้น กลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) ชาวชุมชน 2) ปราชญ์ชาวบ้าน และ 3) ตัวแทนของหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง โดยทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีที่ต่างกันไปดังนี้ 1) กลุ่มตัวอย่างจากชาวชุมชน จำนวน 34 คน ใช้วิธีการเลือกจากการสุ่มแบบสะดวกและคัดเลือกเฉพาะผู้ที่ให้เวลาในการสัมภาษณ์ได้ แล้วเชื่อมโยงไปยังข้อมูลที่ต้องการแบบลูกโซ่ 2) กลุ่มตัวอย่างจากปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงผู้ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน บุคคลสำคัญในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน แล้วเชื่อมโยงไปยังข้อมูลที่ต้องการแบบลูกโซ่ 3) กลุ่มตัวอย่างจากตัวแทนของภาครัฐ จำนวน 3 คน ซึ่งเป็นภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาการท่องเที่ยว การส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรม รวมถึงการศึกษาและวิจัยเพื่อรักษามรดกทางวัฒนธรรม และการพัฒนาชุมชน ที่เน้นการส่งเสริมความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชน โดยใช้

วิธีการเลือกแบบเจาะจงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ในชุมชน คือ 1) ฝ่ายกองการศึกษา เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา 2) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สาขาอำเภอแม่แตง และ 3) ฝ่ายพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมืองแกนอำเภอแม่แตง

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ ชุดคำถาม โดยแบ่งออกเป็น 2 ชุด (แผนภาพที่ 2) ได้แก่

1. ชุดคำถามอย่างกว้าง (Broad Theme of Question) เป็นชุดคำถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานชุมชน ความสัมพันธ์เชิงกายภาพ ความสัมพันธ์เชิงสังคม อัตลักษณ์ชุมชน มรดกทางวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมและการท่องเที่ยวชุมชน ชุดคำถามนี้ใช้กับกลุ่มตัวอย่างทุกกลุ่ม

2. ชุดคำถามสัมภาษณ์เฉพาะ (Interview Question) เป็นชุดคำถามที่ออกแบบมาเพื่อใช้ประกอบการสัมภาษณ์ตัวอย่างเฉพาะกลุ่ม โดยมีการใช้ผังบริเวณชุมชนและหุ่นจำลองชุมชน (ที่ได้รับการตรวจสอบจากชุมชนแล้ว) เป็นเครื่องมือประกอบการตอบชุดคำถามและการสัมภาษณ์ เพื่อการทำความเข้าใจภาพรวมของชุมชนให้ตรงกัน

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

การออกแบบและสร้างเครื่องมือสำหรับการวิจัย ใช้การทวนวัตถุประสงคการวิจัยเพื่อสร้างแนวทางในการออกแบบชุดคำถามดังนี้

คำถามจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เช่น ศักยภาพทางวัฒนธรรมทั้งองค์ประกอบทางกายภาพและทางสังคมของชุมชนมีอะไรบ้าง มีลักษณะเฉพาะอย่างไรและชุมชนมีความต้องการอะไรบ้าง มีความต้องการการท่องเที่ยวชุมชนหรือไม่

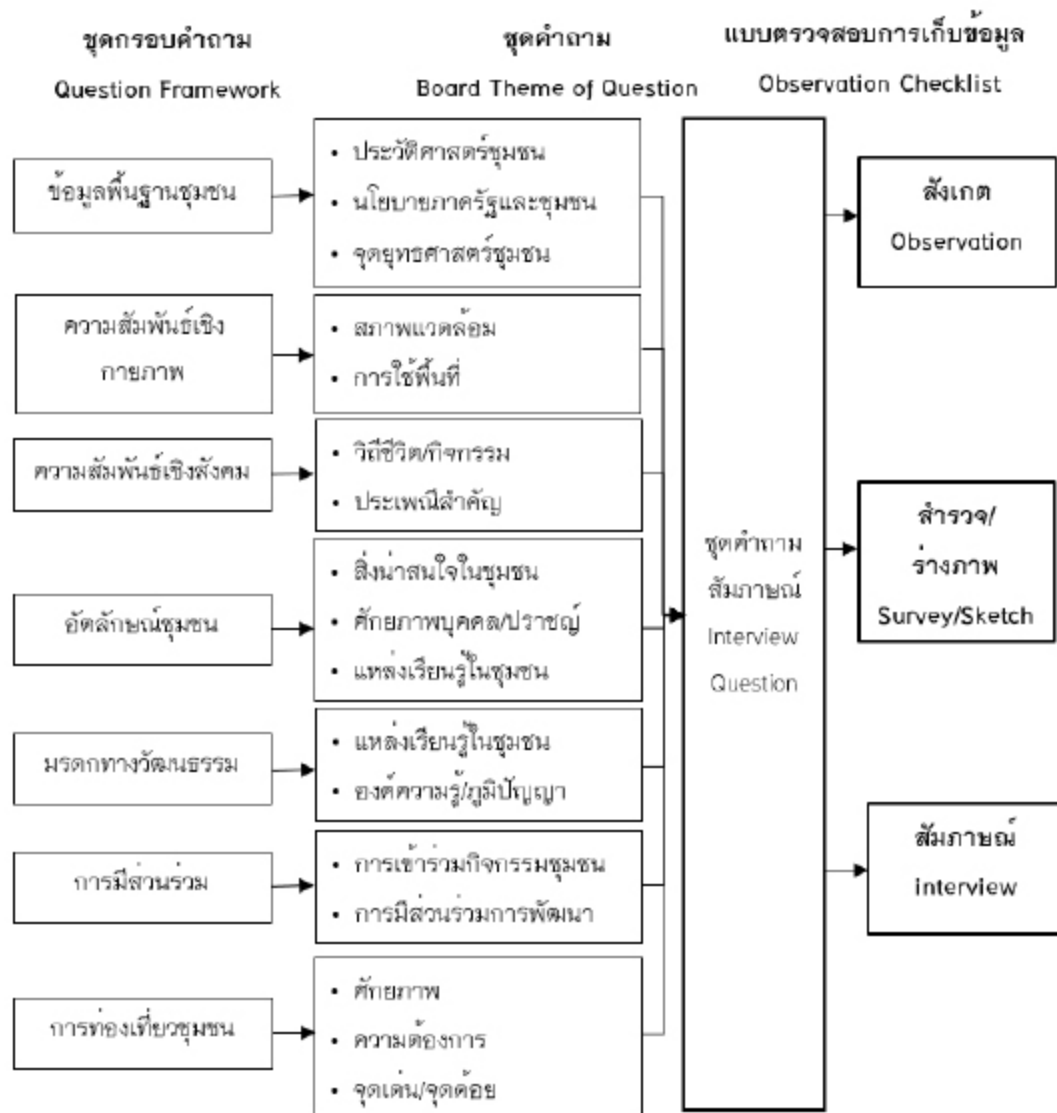
คำถามจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เช่น การจัดการพิพิธภัณฑสถานมีชีวิตมีขั้นตอนการดำเนินการอย่างไร

คำถามจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เช่น ขั้นตอนการสร้างพิพิธภัณฑสถานมีชีวิตมีขั้นตอนเป็นอย่างไร

ภายหลังการสร้างชุดกรอบคำถาม (Question Framework) เพื่อเป็นกรอบในการเก็บข้อมูล ได้มีการสร้างชุดคำถามและตรวจสอบความถูกต้องโดยนักวิชาการในสาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ สาขาโบราณคดี และสาขาศึกษาศาสตร์ จำนวน 8 คน และการมีส่วนร่วมของ

นักวิชาการในพื้นที่ เช่น คณาจารย์โรงเรียนป้าจี้วังแดงวิทยา รวมจำนวนผู้ตรวจสอบความถูกต้องของชุดคำถาม 19 คน นอกจากนี้ยังทำการควบคุมความครบถ้วนและความนิง

ของข้อมูลโดยใช้แบบตรวจสอบการเก็บข้อมูล (Observation Checklist) และใช้แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการช่วยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

แผนภาพที่ 2 การออกแบบชุดคำถามและการควบคุมกระบวนการเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลได้ทำระหว่าง พ.ศ. 2563 – 2564 โดยแบ่งเป็นสองช่วง ได้แก่ ช่วงที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมาก (ช่วง High Season) ซึ่งอยู่ในช่วงเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม และช่วงที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวน้อย (ช่วง Low Season) ซึ่งอยู่ในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนตุลาคม เพื่อให้ได้ข้อมูลของชุมชนครบทุกช่วง โดยการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การสำรวจพื้นที่เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของร่างผังบริเวณชุมชน

2. การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ชุดคำถามอย่างกว้างและชุดคำถามสัมภาษณ์เฉพาะ และการจัดเวทีชุมชน

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงได้ข้อมูลสองส่วน คือ ข้อมูลจากการสำรวจ และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ซึ่งใช้การเก็บรวบรวมจนกว่าจะได้ข้อมูลครบ นิง และอิมตัวตามวิธีการเชิงคุณภาพ

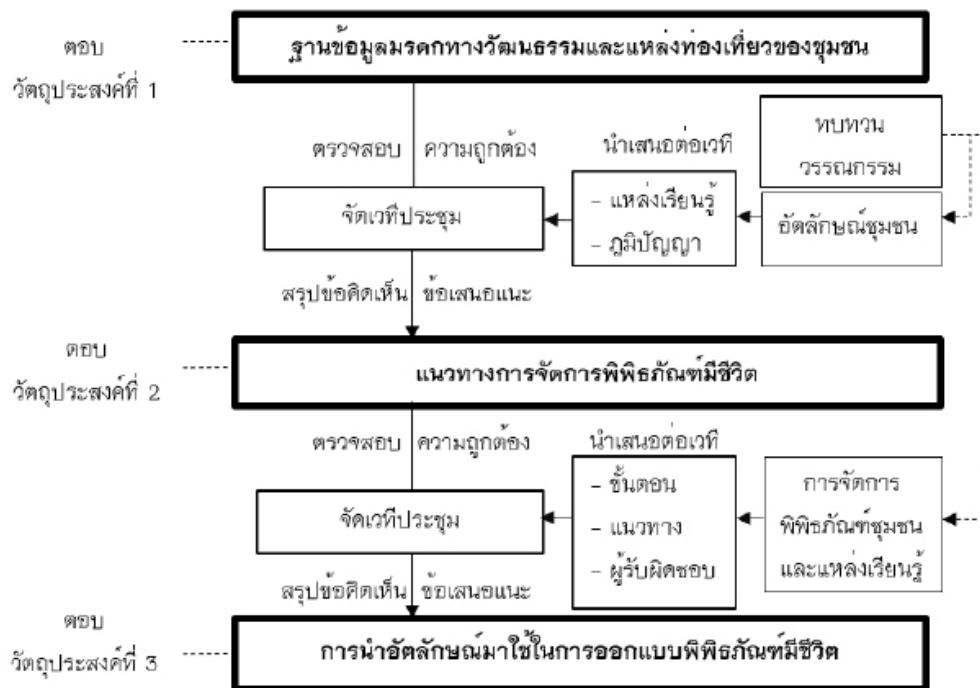
การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการทบทวนวรรณกรรมร่วมกับการสังเกตภาพรวมทางกายภาพและสังคมของชุมชน

และสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม ในประเด็น ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ลักษณะเฉพาะ ปัญหา และความต้องการของคนในชุมชน นำไปสู่การตอบ วัตถุประสงค์งานวิจัยข้อที่ 1 เพื่อเป็นฐานข้อมูลมรดก ทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนในการสังเคราะห์ ข้อมูลสำหรับวัตถุประสงค์ข้อ 2 และข้อ 3

การสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างแนวทางการจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตและแนวทางการนำอัตลักษณ์ มาใช้ในการออกแบบพิพิธภัณฑ์ (แผนภาพที่ 3) เกิดจาก

การมีส่วนร่วมของชุมชน 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) นำเสนอ ข้อมูลลักษณะเฉพาะ ปัญหา และความต้องการของชุมชน อินทิลให้กับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม ได้รับรู้ร่วมกัน โดยการจัดเวทีประชุมรวม ทั้งนี้เพื่อได้ร่วมกันตรวจสอบ ความถูกต้องของข้อมูลและระดมความคิดหาแนวทาง จากเวทีชุมชน 2) ประเมินผลข้อจำกัดและข้อเสนอแนะ ของการวิจัย โดยให้ชุมชนเสนอรูปแบบและแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับชุมชนมากที่สุด 3) สรุปแนวทาง ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน

แผนภาพที่ 3 การสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่ 2 และข้อ 3

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) ฐานข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน 2) แนวทางการจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิต และ 3) แนวทางการนำอัตลักษณ์ของชุมชนมาใช้ในการออกแบบ พิพิธภัณฑ์มีชีวิต

1. ฐานข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และการจัดเวทีชุมชน พบอัตลักษณ์ชุมชน 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) กายภาพพื้นที่ราบลุ่มสามลำน้ำ 2) วิวัฒนาการ ประวัติศาสตร์ชุมชน 3) องค์ประกอบหมู่บ้านชนบท ล้านนา 4) พื้นที่เรียนรู้ทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรม และ

5) ประเพณีและวัฒนธรรมชนบท

1.1 กายภาพพื้นที่ราบลุ่มสามลำน้ำ

ชุมชนอินทิลเป็นชุมชนขนาดใหญ่บนเส้นทาง ลัฏจของที่ราบแม่แตงที่จะเชื่อมทางจากฝั่งตะวันออก ของแม่น้ำปิงซึ่งเป็นสังคมการเกษตรไปยังฝั่งตะวันตก เพื่อเข้าสู่เมืองเชียงใหม่ ตั้งอยู่บนผืนดินอันอุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำ 3 สายไหลผ่านที่ราบการเกษตรขนาดใหญ่ ได้แก่ แม่น้ำแม่แตง แม่น้ำปิง แม่น้ำแม่จิด เมื่อถึงฤดูทำนาต้องใช้ ถึงพันแอกพันเผื่อ (ใช้แอกวัวพันตัว คราดพันอัน) ในการไถ พลิกผืนดินผืนนี้เพื่อเพาะปลูก ด้วยที่ราบอินทิลมีลักษณะ ที่ตั้งที่ดี เป็นจุดยุทธศาสตร์ของการเกษตรกรรมและการตั้ง ชุมชน ตำแหน่งพื้นที่ราบลุ่มขนาดใหญ่รายล้อมด้วย สามลำน้ำทำให้มีศักยภาพทางการเกษตรกรรม

เป็นอย่างมาก ทำให้พื้นที่อินทขิลเกิดเป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรสำคัญ เช่น ข้าว หอม ใบยาสูบ ถั่วลิสง มีการส่งผลผลิตทางการเกษตรเข้าไปค้าขายยังเมืองเชียงใหม่ เกิดการอพยพมาตั้งถิ่นฐานของชาวไทเขินและลัวะในอดีตจำนวนมากเป็นชุมชนขนาดย่อม ๆ กระจายตัวอยู่รอบ ๆ ที่ราบ และขยายตัวมากขึ้นมาโดยตลอด

1.2 วิวัฒนาการประวัติศาสตร์ชุมชน

วิวัฒนาการประวัติศาสตร์ชุมชนอินทขิล มีความยาวนานกว่า 700 ปี (Chaleyjunya and Boonyasurat, 2014) และแบ่งเป็น 3 ช่วงหลัก ๆ คือ 1) ช่วงเริ่มก่อตั้งชุมชนอินทขิล (ประมาณ พ.ศ. 1801-1900) ที่เริ่มต้นเป็นชุมชนคนลัวะอพยพมาจากทางเหนือ มีความเชื่อทางเทพเจ้าธรรมชาติ กล่าวคือ นับถือผีและมีไสยอินทขิลเป็นศูนย์รวมใจ เริ่มตั้งชุมชนริมแม่น้ำ 3 สาย คือ แม่น้ำปิง แม่น้ำแม่จืด และแม่น้ำแม่แตง 2) ช่วงรุ่งเรือง เกิดเป็นชุมชนภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผา (ประมาณ พ.ศ. 1901-2157) ชาวไทเขินจากจีนตอนใต้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ริมน้ำ โดยเป็นชุมชนแรกในพื้นที่ริมน้ำ การค้าริมน้ำเฟื่องฟู ชุมชนเริ่มเป็นที่รู้จักของคนในพื้นที่ มีการค้าขายแลกเปลี่ยน และมีการนำพุทธศาสนาและศิลปะเข้ามาในชุมชน ซึ่งทำให้ชุมชนเริ่มเป็นที่รู้จักและเจริญเติบโตอย่างมาก มีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันและการค้าขายในยุคที่เติบโตของชุมชนอินทขิล 3) ช่วงล่มสลาย การขาดหายของภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาสู่การเป็นชุมชนเกษตรกรรม (พ.ศ. 2158 - ปัจจุบัน) ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนอินทขิลหายไป เมื่อเมืองเชียงใหม่ตกอยู่ในการดูแลของอาณาจักรอังวะ หลังจากนั้นเมื่อได้เอกราชเชียงใหม่กลับมา ชุมชนกลายเป็นศูนย์กลางการเกษตรกรรมและการค้า ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนนี้ถูกนำกลับมา เช่น การสร้างพิพิธภัณฑสถานและเป็นพื้นที่เรียนรู้ ทั้งการปั้นดินเผาแบบโบราณและการเกษตรอินทรีย์ ในปัจจุบันชุมชนอินทขิลกลับเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมการเกษตรและการค้า โดยเน้นการเพาะปลูกเพื่อส่งขาย และมีการสร้างพิพิธภัณฑสถานเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนอินทขิลในปัจจุบัน

1.3 องค์ประกอบหมู่บ้านชนบทล้านนา

การศึกษาองค์ประกอบพื้นที่ต่าง ๆ ภายในชุมชนในตำบลอินทขิลทั้ง 16 หมู่บ้าน สามารถแบ่งลักษณะ

พื้นที่ตามรูปแบบการใช้งานและความสัมพันธ์ของกิจกรรมในพื้นที่ออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่

1) ที่ว่างสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน ได้แก่ ช่วงบ้าน ช่วงวัดและช่วงเฮือน ถนน จุดศูนย์กลางของชุมชน อินทขิลเดิมพบว่า มีพื้นที่สาธารณะของชุมชนอยู่ในบริเวณวัดอินทขิล ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ โดยสันนิษฐานว่า พื้นที่สาธารณะของหมู่บ้านสันป่าตองเป็นศูนย์กลางของชุมชนอินทขิลเดิม จากหลักฐานแหล่งขุดค้นเตาเผาโบราณที่มีการขุดค้นพบเตาเผาจำนวนมากกระจายตัวอยู่โดยรอบวัดอินทขิล

2) พื้นที่ค้าขายและเศรษฐกิจ ได้แก่ ตลาดหรือกาด ตลาดนัดหรือกาดนัด และเรือนร้านค้า ร้านค้า ในชุมชนมีการกระจายตัวตามถนนหลักโดยมากเป็นสินค้าที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต อุปกรณ์การเกษตร และเบ็ดเตล็ดทั่วไป

3) พื้นที่ทางศาสนา ได้แก่ วัด ศาสนสถาน ซึ่งวัดถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในหมู่บ้านล้านนา เป็นสถานที่ทางพุทธศาสนา

4) พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ได้แก่ ใจบ้าน เลือบ้าน และศาลปู่ย่า เป็นพื้นที่ส่วนที่สำคัญของชุมชน เป็นที่สิงสถิตของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน ผีบรรพบุรุษ และเลือนบ้าน อันเป็นหัวใจสำคัญของสังคมล้านนาที่ยึดถือความเชื่อเรื่องผีมาแต่โบราณ มักสร้างใต้ต้นไม้ขนาดใหญ่ ใจกลางหรือท้ายชุมชน

5) พื้นที่สุสาน ได้แก่ สุสาน ชุมชนอินทขิลที่มี 16 หมู่บ้าน มีพื้นที่สุสานเพียง 12 แห่ง โดยมากตั้งอยู่ทางใต้ของแต่ละชุมชน

6) พื้นที่พักอาศัย ได้แก่ บ้าน รูปแบบที่พักอาศัยในชุมชนมี 2 แบบด้วยกัน คือ 1) ประเภทเรือนที่ผนวกกิจกรรมการค้า เช่น เรือนร้านค้า และเรือนแถว โดยมากจะสร้างเป็นเรือนร้านค้าที่มีลักษณะคล้ายเรือนแถว กระจายไปตามแนวเหนือ-ใต้ของชุมชน 2) เรือนพักอาศัยที่ไม่มีการรวมการค้า มักจะตั้งอยู่ด้านในของพื้นที่ชุมชนทั้งสองฟาก (ไม่ติดถนนสายหลัก) กระจายไปตามแนวตะวันออก-ตกของชุมชน

7) พื้นที่แหล่งทำกิน ได้แก่ ทุ่งนา ไร่ และสวน พื้นที่แหล่งทำกินของชุมชนถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญที่สุดของชุมชนอินทขิล โดยพื้นที่หลัก ๆ จะเพาะปลูกในที่ราบลุ่มขนาดใหญ่กลางชุมชน เรียกว่า ทุ่งเมืองแกน (ทุ่งพันแอก) ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำแม่จืด แม่น้ำ

แม่แดง และแม่น้ำแม่ปิงหล่อเลี้ยงทั้งปี พืชเศรษฐกิจหลัก ๆ ได้แก่ ข้าวเหนียว หอม ยาสูบ ลำไย ลิ้นจี่ กัลย และผักกึ๋มนี้

1.4 พื้นที่เรียนรู้ทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

แนวทางการสำรวจศักยภาพพื้นที่เรียนรู้ของชุมชนอินทิลแบ่งเป็น 2 ระดับ ได้แก่ 1) พื้นที่ศักยภาพหลัก (ภาพรวมระดับย่าน) 2) พื้นที่ศักยภาพรอง (ภาพย่อยระดับชุมชน) โดยเน้นการทำกิจกรรม Mapping พื้นที่ต้นทุนทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของชุมชนอินทิลกับภาคหน่วยงานและกลุ่มตัวแทน พบว่า นิยามของพื้นที่ศักยภาพในแต่ละระดับมีความแตกต่างกันดังนี้

1) พื้นที่ศักยภาพหลัก: พื้นที่ศักยภาพหลัก (ภาพรวมระดับย่าน) หมายถึง ศักยภาพพื้นที่ต้นทุนทางวัฒนธรรมและธรรมชาติในระดับย่าน เป็นพื้นที่เรียนรู้ทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรม คุณลักษณะที่สำคัญที่จะกระตุ้นศักยภาพชุมชนให้เด่นชัด สามารถปกป้องภูมิปัญญาของคนในชุมชนในภาพกว้างได้เป็นอย่างดี และสามารถประเมินผลองค์ความรู้วิถีชุมชนได้ ชุมชนอินทิลพบว่า มีพื้นที่ศักยภาพ 16 จุด และสามารถแบ่งพื้นที่ศักยภาพชุมชนออกได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) พื้นที่ศักยภาพด้านประวัติศาสตร์ 2) พื้นที่ศักยภาพเชิงกายภาพ 3) พื้นที่ศักยภาพด้านกิจกรรม และ 4) พื้นที่ศักยภาพด้านสังคมวัฒนธรรม

จากการวิเคราะห์คัดกรองเป็นพื้นที่ศักยภาพทำให้สามารถเลือกพื้นที่ศึกษาเชิงลึกได้ 2 หมู่บ้านหลัก ได้แก่ หมู่บ้านสันป่าตองและหมู่บ้านป่าจี้วังแดง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความเข้มข้นของพื้นที่ศักยภาพด้านประวัติศาสตร์ และพื้นที่ศักยภาพด้านสังคมวัฒนธรรมชุมชนที่น่าสนใจ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์แหล่งเตาเผาอินทิล ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความจำเพาะด้านกายภาพของชุมชนอีกด้วย จากการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนพบว่า บริเวณหมู่บ้านสันป่าตองและหมู่บ้านป่าจี้วังแดง มีพื้นที่ศักยภาพสำคัญนอกเหนือจาก 1) ทุ่งเมืองแกน 2) แม่น้ำแม่จิด 3) วัดอินทิล เพิ่มเติม ได้แก่ 4) พิพิธภัณฑ์แหล่งเตาเผาอินทิล 5) โรงเรียนป่าจี้วังแดงที่มีเตาจำลองเตาเผาอินทิลโบราณ และ 6) ตลาดป่าจี้ ที่เป็นแหล่งค้าขายของป่าจากดอยตุงตลอด ทั้ง 6 พื้นที่ถือว่าเป็นพื้นที่ศักยภาพที่มีความเข้มข้นเหมาะที่จะทำการศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญา และวิถีชุมชน

2) พื้นที่ศักยภาพรอง: จากการศึกษาพื้นที่ศักยภาพรอง (ภาพย่อยระดับชุมชน) หมายถึง ศักยภาพพื้นที่ต้นทุนทางวัฒนธรรมและธรรมชาติในระดับย่อยหรือระดับกลุ่มคน เป็นพื้นที่เรียนรู้ทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรม คุณลักษณะที่สำคัญที่ขับเคลื่อนศักยภาพชุมชนภายในพบว่า มีพื้นที่ศักยภาพ 17 จุด ซึ่งมีความเป็นเอกเทศตามภูมิปัญญาที่ส่งผ่านรุ่นต่อรุ่นภายในครัวเรือนหรือกลุ่มคน มีดังนี้ 1) พื้นที่ต้นทุนทางภูมิปัญญากลุ่มหมู่บ้านสันป่าตอง 2) พื้นที่ต้นทุนทางภูมิปัญญากลุ่มหมู่บ้านป่าจี้วังแดง

1.5 ประเพณีและวัฒนธรรมชนบท

ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนอินทิลนับถือศาสนาพุทธดั้งเดิมของชาวลัวะก่อนย้ายออกไปและกลายเป็นชาวไทเขินเข้ามาแทนที่ ชาวบ้านในยุคแรกที่เข้ามาในชุมชนมีความผูกพันและพึ่งพาธรรมชาติ มีความเชื่อและเคารพในธรรมชาติ โดยเฉพาะทะเลภูเขา และต้นไม้ใหญ่ ปัจจุบันยังคงยึดถือความเชื่อเดิมเหล่านั้นที่เห็นได้ชัดเจนและยังคงมีสืบต่อจนปัจจุบัน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมสำคัญของชุมชนเกษตรกรรมแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการปันน้ำในพื้นที่เกษตรกรรม ชนบทธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญที่สุด คือ การทำบุญตักบาตร ประเพณีตานข้าวใหม่ในเดือนสี่เป้ง ประเพณีเลี้ยงผีฝ่ายแม้งัด ประเพณีถวายทานสลากภัตร

2. แนวทางการจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิต

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และการจัดเวทีชุมชน สรุปแนวทางการจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตได้ดังนี้

2.1 ศักยภาพและความต้องการพิพิธภัณฑ์มีชีวิต

ด้านอัตลักษณ์: ชุมชนอินทิลมีอัตลักษณ์ชุมชนที่น่าสนใจ สามารถสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวได้ เช่น พิพิธภัณฑ์แหล่งเตาเผาอินทิล แหล่งเรียนรู้เตาเผาอินทิลโรงเรียนป่าจี้ หรือพื้นที่ต้นทุนทางภูมิปัญญาหมู่บ้านต่างมีศักยภาพและความน่าสนใจทั้งในระดับอัตลักษณ์ย่านและชุมชน

ด้านการจัดการ: ชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็ง แต่การขาดนโยบายที่ชัดเจนในการพัฒนาและการขาด

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการออกนโยบายต่าง ๆ ทั้งการดูแลพิพธิภัณฑ์ การสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ จึงทำให้ขาดความต่อเนื่องของนักท่องเที่ยวที่เข้ามา ทำให้ฐานการเรียนรู้ต่าง ๆ ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมได้ตลอดเวลา

ด้านกิจกรรมท่องเที่ยว: การเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และสามารถไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตหรือฝึกทักษะอาชีพต่าง ๆ ได้ตามความถนัดและความสนใจ แต่ยังขาดความต่อเนื่องของกิจกรรม ปัจจุบันชุมชนมีศูนย์การเรียนรู้มากมาย เช่น ศูนย์การเรียนรู้บ้านดินโจนจันได ศูนย์เรียนรู้ปั้นดินของคุณนาคล ศูนย์การเรียนรู้เตาเผาอินทิล ซึ่งโดยมากเป็นองค์กรเอกชนดำเนินการเอง และสร้างกิจกรรมของตนเอง

ด้านความร่วมมือขององค์กรท้องถิ่น: ชุมชนและองค์กรท้องถิ่นมีความพร้อมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง เช่น การเก็บข้อมูลฐานการเรียนรู้ชุมชน การส่งเสริมการท่องเที่ยวตามเทศกาลสำคัญ การประกวดปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อสภาพแวดล้อมที่สวยงาม แต่ยังมีปัญหาเรื่องการประชาสัมพันธ์และการสร้างกิจกรรมที่บูรณาการส่วนต่าง ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในชุมชนมากขึ้น

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก: ชุมชนยังคงขาดการจัดการด้านสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว เนื่องจากเพิ่งอยู่ในระยะเริ่มต้นการท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำสาธารณะ ที่จอดรถ และศูนย์ให้ข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ เป็นต้น

2.2 แนวทางการจัดการพิพธิภัณฑ์มีชีวิต

แนวทางการจัดการพิพธิภัณฑ์มีชีวิตสามารถสรุปได้ 3 ประเด็น ดังนี้

ด้านกายภาพ: ชุมชนอินทิลมีพิพธิภัณฑ์แหล่งเตาเผาอินทิล อันเป็นพื้นที่ศักยภาพหลักอันสำคัญเรือนร้านค้าโบราณได้พัฒนารูปแบบทางสถาปัตยกรรมเรื่อยมาตามลักษณะของเทคโนโลยีการก่อสร้างในแต่ละยุคสมัย วัสดุที่ใช้ก็เปลี่ยนไป ย่านเรือนร้านค้าโบราณในชุมชนจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบสถาปัตยกรรม การส่งเสริมองค์ความรู้และสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของกายภาพพื้นที่ศักยภาพหลักและรองจากกระบวนการ

มีส่วนร่วมกับชุมชนที่แสดงอัตลักษณ์ชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างแนวทางในการส่งเสริมอัตลักษณ์พื้นถิ่นของชุมชนอย่างยั่งยืน

ด้านกิจกรรมและการดำเนินการ: แนวทางการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบผสมผสานเชิงอนุรักษ์ระหว่างโบราณสถานและศูนย์ให้ความรู้ภูมิปัญญาชุมชนเป็นแนวทางที่ทำให้นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน ได้เข้าร่วมกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การร่วมกันจัดเวทีแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาคราชการ โดยเป็นไปตามหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการพัฒนาท้องถิ่นครอบคลุม 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ประชาชนมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจว่าควรจะมีการดำเนินการเรื่องอะไรและมีวิธีการดำเนินการอย่างไร 2) ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ โดยอาจเป็นการสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ การเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมหรือการให้ความร่วมมือ 3) ประชาชนมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนานั้น ๆ และ 4) ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานของการบริหารจัดการทุก ๆ ปีงบประมาณ

2.3 แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน

เรื่องเร่งด่วนที่ต้องทำการสร้างแนวทางการจัดการร่วมกันเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน โดยชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาของท้องถิ่น และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างชุมชนเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันที่ก่อให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ของคนในชุมชนจากแต่ละหมู่บ้าน ด้านบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกควรมีบุคลากรนำเที่ยว

จากการวิเคราะห์แบบสอบถามพบว่า เมื่อชุมชนเริ่มมีโครงการเปิดรับการท่องเที่ยวสู่ชุมชนมากขึ้นทุกฝ่ายมีความประทับใจในพื้นที่ศักยภาพชุมชน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่เด่นชัดของชุมชน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้เศรษฐกิจการดำรงทั้งชุมชนกลับมามีชีวิตชีวากครั้ง การส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนจากการท่องเที่ยว ชุมชนเห็นว่าต้องสนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวก

ความสะดวกในชุมชนที่ยังมีไม่มากพอที่จะรองรับให้เกิดกิจกรรมในการท่องเที่ยว ต้องจัดทำโครงการส่งเสริมเส้นทางท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถท่องเที่ยวได้ทั้งวัน เช่น การส่งเสริมโครงข่ายเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชนอินทิลเพื่อให้เกิดเส้นทางท่องเที่ยวในภาพรวม เชื่อมจุดอัตลักษณ์เด่น ๆ ในพื้นที่

3. การนำอัตลักษณ์ของชุมชนมาใช้ในการออกแบบพิพิธภัณฑ์มีชีวิต

การทำงานกับชุมชนอินทิลเพื่อนำอัตลักษณ์ของชุมชนมาออกแบบพิพิธภัณฑ์มีชีวิต สามารถสรุปได้ดังนี้

3.1 การสังเคราะห์ข้อมูลประวัติศาสตร์เชื่อมโยงเข้ากับพื้นที่ศักยภาพชุมชน

ขั้นตอนแรกเป็นการลงพื้นที่เพื่อวางแผนการทำงานร่วมกับชุมชนในการสร้างพิพิธภัณฑ์มีชีวิต และมีการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชน เพื่อให้เกิดการรื้อฟื้นประวัติศาสตร์ชุมชนขึ้นใหม่ ทั้งยังเป็นการรวบรวมและสังเคราะห์เนื้อหาประวัติศาสตร์ชุมชนมาแสดงเป็นช่วงเวลาให้เกิดการเชื่อมโยงเชิงประวัติศาสตร์ได้อย่างเข้าใจง่าย ผ่านการตรวจสอบข้อมูลจากหลายฝ่าย พร้อมทั้งค้นหาศึกษา และเชื่อมโยงพื้นที่เชิงศักยภาพของชุมชนที่มีที่เป็นตัวบ่งบอกอัตลักษณ์ของชุมชนปัจจุบันเข้ากับการเรียบเรียงเนื้อหาพิพิธภัณฑ์เชิงประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อเป็นภาพตัวแทนของอัตลักษณ์ชุมชนในพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไป

3.2 การเผยแพร่ข้อมูลอัตลักษณ์พื้นที่ศักยภาพเพื่อให้ชุมชนตรวจสอบ

การนำเสนอข้อมูลแสดงความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ศักยภาพหลักและรองของชุมชน สร้างแผนที่ท่องเที่ยวเชื่อมโยงพื้นที่ศักยภาพของชุมชนเป็นโครงข่ายเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน โดยเน้นการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่กระจายอยู่ในชุมชนเชื่อมโยงกันให้เห็นเป็นโครงข่ายเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน พร้อมทั้งแสดงข้อมูลการเชื่อมจุดอัตลักษณ์เด่นอื่น ๆ ในพื้นที่ชุมชน รวมไปถึงกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายผ่านการนำเสนอบนแผนที่ท่องเที่ยวชุมชนและนิทรรศการชั่วคราว ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนจะนำข้อมูลที่ได้ไปออกแบบพื้นที่จัดแสดงแบบถาวรต่อไป

3.3 การออกแบบปรับปรุงพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการชุมชนโดยการมีส่วนร่วม

หลังจากการจัดแสดงนิทรรศการชั่วคราวแล้ว จากนั้นเป็นขั้นตอนการสร้างกิจกรรมเพื่อออกแบบปรับปรุงพื้นที่ให้สอดคล้องกับกิจกรรมที่จะเกิด โดยอาศัยการออกแบบแบบมีส่วนร่วมจากชาวชุมชนตามงบประมาณองค์ความรู้ และความสามารถของชาวชุมชนที่มีโดยเน้นการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นหลัก โดยมีการคัดเลือกพื้นที่จากกิจกรรมเวทีชุมชนเพื่อออกแบบปรับปรุงพื้นที่ 3 ส่วน ได้แก่ 1) พิพิธภัณฑ์แหล่งเตาเผาอินทิล 2) วัดอินทิล และ 3) ลานปั้นดินเผาโรงเรียนป้าจี้ โดยในแต่ละพื้นที่ชาวชุมชนจะเป็นผู้กำหนดขอบเขตการทำงาน รูปแบบกิจกรรมที่จะเกิด รวมไปถึงรูปแบบนิทรรศการที่จะเกิดขึ้นเองทั้งหมด กล่าวคือ เน้นให้ชุมชนได้เป็นผู้วางแผนออกแบบ และดำเนินการเอง เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชนและความภูมิใจ ทั้งนี้ในขั้นตอนการออกแบบจะมีการให้ความรู้ชาวชุมชนถึงหลักการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ก่อนเบื้องต้น ผ่านกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม

3.4 การเข้าดำเนินกิจกรรมในพื้นที่วัฒนธรรม

หลังจากเกิดกระบวนการปรับปรุงพื้นที่เป้าหมายเพื่อจัดแสดงนิทรรศการและเพื่อรองรับกิจกรรมศึกษาเรียนรู้แล้วนั้น พบว่า ผู้รับผิดชอบของแต่ละพื้นที่มีความต้องการที่จะเข้าใช้และจัดสรรพื้นที่ให้มีความมีชีวิตชีวามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการทาสีใหม่ การปรับปรุงภูมิทัศน์เพิ่มเติม การเรียนรู้แหล่งดิน หรือแม้แต่การสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ด้านการปั้นเครื่องปั้นดินเผาให้แก่เยาวชนเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดการใช้งานพื้นที่ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

3.5 การประเมินและสรุปผลโครงการ

การประเมินผลจากการทำโครงการ พบว่าชุมชนมีความร่วมมือต่อกิจกรรมเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์อย่างดีมาก และยังเกิดแรงผลักดันต่อเนื่องหลังทำกิจกรรมในด้านดีอย่างมาก สอดคล้องกับกรอบแนวความคิดที่วางไว้ สังเกตได้จากภายหลังกิจกรรมการเข้าใช้พื้นที่เป้าหมายทั้ง 3 พื้นที่ ทำให้ผู้รับผิดชอบของแต่ละพื้นที่มีความกระตือรือร้นเข้าใช้และจัดการพื้นที่ให้มีความมีชีวิตชีวามากขึ้น ชุมชนมีความภูมิใจในภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนอย่างเห็นได้ชัด จนทำให้เกิดกิจกรรมน่าสนใจต่าง ๆ ที่อยู่นอกเหนือความคาดหมายของงานวิจัย

สรุปผลการวิจัย

การออกแบบพิพิธภัณฑ์มีชีวิตเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนอินทิลี สรุปผลที่ตอบวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ ที่ตั้งไว้ได้ดังนี้

1. การเป็นฐานข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ชุมชนอินทิลี

อัตลักษณ์ที่พบ 5 องค์ประกอบ ดังนี้

1) กายภาพพื้นที่ราบลุ่มสามลำน้ำ ลักษณะทางกายภาพของชุมชนอินทิลีเป็นที่ราบลุ่มแอ่งกระทะ อันอุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำ 3 สายไหลผ่านที่ราบการเกษตรได้แก่ แม่น้ำแม่แตง แม่น้ำปิง แม่น้ำแม่จัด

2) วิวัฒนาการประวัติศาสตร์ชุมชน ชุมชนอินทิลีเป็นชุมชนเก่าแก่ นับย้อนไปได้มากกว่า 700 ปี ทำให้ชุมชนอินทิลีและแหล่งโบราณสถานเตาเผาโบราณเป็นที่รู้จักของคนในพื้นที่และชุมชนใกล้เคียง

3) องค์ประกอบหมู่บ้านชนบทล้านนา พื้นที่ชุมชนอินทิลีแบ่งตามการใช้งานและความสัมพันธ์ของกิจกรรมในชุมชนออกเป็น 7 ประเภท ตามแบบแผนชุมชนล้านนาอย่างชัดเจน ได้แก่ ที่ว่างสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน พื้นที่ค้าขายและเศรษฐกิจ พื้นที่ทางศาสนา พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน พื้นที่สุสาน พื้นที่พักอาศัย และพื้นที่แหล่งทำกิน

4) พื้นที่เรียนรู้ทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ต้นทุนทางศักยภาพพื้นที่ภูมิปัญญาของชุมชนอินทิลีแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) พื้นที่ศักยภาพหลักด้านประวัติศาสตร์ กายภาพ กิจกรรมหรือสังคมวัฒนธรรมมีทั้งหมด 16 พื้นที่ และ 2) พื้นที่ศักยภาพรอง ปัจจัยที่สำคัญสามารถก่อให้เกิดความมีชีวิตชีวา ช่วยเติมเต็มให้ชุมชนมีอัตลักษณ์ที่น่าสนใจขึ้นได้ มีทั้งหมด 17 พื้นที่

5) ประเพณีและวัฒนธรรมชนบท ชุมชนอินทิลีมีวัฒนธรรมที่เป็นวัฒนธรรมจำเพาะเด่นชัด เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำหรือผีฝ่ายเป็นพิธีกรรมสำคัญที่แสดงออกถึงชุมชนที่เป็นสังคมเกษตรที่ตั้งอยู่ต้นน้ำ

2. การสร้างแนวทางการจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิต ชุมชนอินทิลี โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเกิดนโยบายทั้งแนวทางปฏิบัติร่วมกันของชุมชนสรุปได้ 3 ประเด็น ดังนี้

ด้านกายภาพ: การอนุรักษ์และให้คุณค่ากับสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เช่น โบราณสถานและพิพิธภัณฑ์เพื่อสร้างความเข้าใจและความสำคัญในวัฒนธรรมของชุมชน และสร้างความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชน การสร้างพื้นที่ท่องเที่ยวแบบผสมผสานเชิงอนุรักษ์ และการศึกษาวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและมีประสบการณ์วัฒนธรรมแบบใกล้ชิด

ด้านกิจกรรมและการดำเนินการ: การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการเก็บรักษาวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน และสร้างความสามารถในการให้บริการท่องเที่ยวแบบครบวงจร

แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน: การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมโยงทรัพยากรท่องเที่ยวที่สำคัญ และสร้างโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชนอินทิลีอย่างครบวงจร โดยการส่งเสริมเส้นทางท่องเที่ยวแบบวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับสิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนจะช่วยเพิ่มความสนใจและความสมบูรณ์ของประสบการณ์ท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว

3. การนำอัตลักษณ์ของชุมชนมาใช้ในการออกแบบพิพิธภัณฑ์มีชีวิต การทำงานกับชุมชนเพื่อนำอัตลักษณ์มาออกแบบพิพิธภัณฑ์มีชีวิต ชุมชนอินทิลีมีดังนี้ 1) การสังเคราะห์ข้อมูลประวัติศาสตร์เชื่อมโยงเข้ากับพื้นที่ศักยภาพชุมชน 2) การเผยแพร่ข้อมูลอัตลักษณ์พื้นที่ศักยภาพเพื่อให้ชุมชนตรวจสอบ 3) การออกแบบปรับปรุงพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการชุมชนโดยการมีส่วนร่วม 4) การเข้าดำเนินกิจกรรมในพื้นที่วัฒนธรรม 5) การประเมินและสรุปผลโครงการ

การอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การออกแบบพิพิธภัณฑ์มีชีวิตเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: ชุมชนอินทิลี อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ฐานข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ชุมชนอินทิลีมีอัตลักษณ์ 5 องค์ประกอบ คือ กายภาพพื้นที่ราบลุ่มสามลำน้ำ วิวัฒนาการประวัติศาสตร์

ชุมชน องค์ประกอบหมู่บ้านชนบทด้านนา พื้นที่เรียนรู้ทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรม และประเพณีและวัฒนธรรมชนบท ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี (Oranratmanee, 2009) ในเรื่องอัตลักษณ์ชุมชนที่สร้างขึ้นจากผู้ใช้อาศัยอยู่อาศัยเอง เพื่อการใช้งานของตนหรือของกลุ่ม โดยตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม

อัตลักษณ์ชุมชนอินทิลมีความคล้ายคลึงกับอัตลักษณ์ชุมชนบ้านลานคา จังหวัดสุพรรณบุรี (Thongpoon et al., 2020) และอัตลักษณ์ชุมชนเมืองโบราณอุททอง (Pongnak & Disatapunahu, 2015) ที่ประกอบด้วยอัตลักษณ์ที่จับต้องได้ เช่น มีลักษณะของผังเมืองโบราณ มีโบราณสถานและโบราณวัตถุ มีศาลปู่เจ้าย่าเมือง มีมรดกทางธรรมชาติ และอัตลักษณ์ที่จับต้องไม่ได้ เช่น ประเพณีและวัฒนธรรมชาติพันธุ์ พิธีกรรมไหว้ผี ประเพณีกำฟ้า ซึ่งอาจเป็นเพราะชุมชนทั้งสามแห่งเป็นชุมชนโบราณที่มีประวัติศาสตร์มายาวนานและเป็นชุมชนเกษตรเหมือนกัน

2. การสร้างแนวทางการจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิต แนวทางปฏิบัติร่วมกันของชุมชนทั้ง 3 แนวทาง ได้แก่ กายภาพของชุมชน กิจกรรมและการดำเนินการ และการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน สำเร็จได้ดีด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน 4 ขั้นตอน (Cohen and Uphoff, 1981) คือ 1) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไร และทำอะไร เช่น การตัดสินใจเรื่องการทำความสะอาดพิพิธภัณฑ์ให้เข้าซึ่งเกิดความร่วมมือของสภาวัฒนธรรมและเทศบาลช่วยกันดูแล 2) การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ เช่น การทำความสะอาดพิพิธภัณฑ์จะเก็บกวาดใหญ่ทุกเดือน และมีการมอบหมายคนทำงานประจำในส่วนพิพิธภัณฑ์ 3) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน เช่น การเข้าชมพิพิธภัณฑ์ให้ติดต่อที่กองการศึกษาเทศบาลเมืองเมืองแกน เพื่อติดต่อประสานงาน จัดการอบรม และสอนปราชญ์เพื่อนำชมพื้นที่ และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เช่น ชาวชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานของการบริหารจัดการทุก ๆ ปีงบประมาณ โดยกรรมการที่จัดตั้งขึ้น

เมื่อดำเนินการไปในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนดังกล่าว การสร้างแนวทาง

การจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตจึงประสบความสำเร็จเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันของชุมชน โดยวิธีการที่จะช่วยสร้างการมีส่วนร่วมที่ใช้ได้ดีในสังคมไทย คือ การสร้างแรงจูงใจด้วยการให้รางวัล การทำให้รู้สึกเป็นเจ้าของ การกระตุ้นความรักและผูกพันกับชุมชน และการทำให้เห็นประโยชน์เป็นรูปธรรม (Office of the Education Council, 2010)

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังมีความสอดคล้องกับพัสนีย์ เฉลยจรรยา และรณัญญ์ บุญยสุรัตน์ (Chaleyjunya and Boonyasurat, 2014) ที่พบว่า วิธีการจัดการพิพิธภัณฑ์แหล่งเตาเผาอินทิลโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนจะสามารถปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จได้อย่างเป็นรูปธรรม

3. การนำอัตลักษณ์ของชุมชนมาใช้ในการออกแบบพิพิธภัณฑ์มีชีวิต ประกอบด้วย การลงเคราะห์ข้อมูลประวัติศาสตร์เชื่อมโยงเข้ากับพื้นที่ศักยภาพชุมชน การเผยแพร่ข้อมูลอัตลักษณ์พื้นที่ศักยภาพเพื่อให้ชุมชนตรวจสอบ การออกแบบปรับปรุงพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการชุมชนโดยการมีส่วนร่วม การเข้าดำเนินกิจกรรมในพื้นที่วัฒนธรรม และการประเมินและสรุปผลโครงการ ซึ่งทำให้พิพิธภัณฑ์เป็นสถานที่จัดแสดงที่มีจิตวิญญาณสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น มีการพัฒนาพื้นที่ในชุมชน มีลักษณะการใช้พื้นที่ของคนในชุมชนและคนนอกชุมชน มีความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน มีนโยบายแปลงท้องถิ่นเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม และสามารถส่งต่อให้คนรุ่นหลังได้ (Faculty of Engineering, Chiang Mai University et al., 2010)

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังมีความสอดคล้องกับการศึกษาอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรมลุ่มน้ำปะเหลียน (Wattanakit and Noisangiam, 2022) ที่พบว่า การพึ่งพิงระหว่างชุมชนและฐานทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนก่อให้เกิดรูปแบบสภาพแวดล้อมและสถาปัตยกรรมที่เอื้อต่อวิถีชีวิต การเสนอแนะแนวทางออกแบบจึงอยู่ภายใต้แนวคิดฐานทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชาวชุมชนและอัตลักษณ์ชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในกระบวนการออกแบบตั้งแต่การระบุความต้องการ การเสนอแนวทางการออกแบบ การให้ชุมชนสามารถกำหนดอัตลักษณ์ของตนเอง เพื่อสร้างจุดแข็งให้ชุมชน

จากการจัดเวทีชุมชนร่วมกันระหว่างชาวชุมชน ปรากฏชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ข้อสรุปตรงกันว่า การออกแบบพิพิธภัณฑ์มีชีวิตควรเริ่มจากการสอบถามความต้องการสำรวจศักยภาพชุมชน และพูดคุยหาแนวทางร่วมกัน จากนั้นจึงสร้างสรรค์และต่อยอดองค์ความรู้จากสิ่งที่ชุมชนมีศักยภาพอยู่แล้วทั้งทางกายภาพ กิจกรรมและสังคมวัฒนธรรม ไม่ควรแต่งเติม เปลี่ยนแปลง สร้างสรรค์ใหม่หรือหยิบเอาภูมิปัญญาจากที่อื่นมา เพราะจะทำให้ความมีชีวิตไม่มีความยั่งยืนและยากต่อการดำเนินการของชาวชุมชนเอง ซึ่งการสร้างความรู้ความเข้าใจในการทำงานของสภาพแวดล้อมเดิมที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างไรจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับพลาคิตย สิทธิธัญกิจ (Sithithanyakij, 1994) ที่กล่าวถึงพิพิธภัณฑ์มีชีวิตว่า ต้องเกิดจากจิตสำนึกของชาวชุมชนที่เข้าใจวัฒนธรรม และการพึ่งพาของคนในชุมชน ทั้งนี้ต้องมีกลวิธีในการดึงดูดผู้คน ทั้งชาวชุมชนและคนนอกพื้นที่ให้มาร่วมกันถึงสิ่งที่ต้องการถ่ายทอด ซึ่งต้องรับรู้ได้ง่ายทั้งเรื่องของอดีต ปัจจุบัน จนถึงสิ่งที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

การวิจัยมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้หรือการทำวิจัยครั้งต่อไป โดยการพัฒนาร่วมกันที่ยั่งยืนควรมีการส่งเสริมให้มีการรับรู้อัตลักษณ์ด้านต่าง ๆ ของชุมชน รวมถึงการให้บริการด้านการท่องเที่ยว ดังนี้

1. การรับรู้อัตลักษณ์ด้านกายภาพของชุมชน ควรสร้างนโยบายเพื่อสร้างแนวทางการอนุรักษ์บรรยากาศชุมชนแบบชนบทให้คงอยู่ เช่น การจัดการทุ่งเมืองแกนของชุมชนอินทิลให้เป็นแหล่งทำกินที่สื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากปัจจุบันเริ่มมีการบุกรุกและถมพื้นที่ขึ้นจนอาจสูญเสียอัตลักษณ์ชุมชนและอาจเกิดปัญหาการขวางทางน้ำ เกิดน้ำท่วมขังได้

2. การรับรู้อัตลักษณ์ด้านสังคมประเพณี อัตลักษณ์ของคนในชุมชนที่มีอัตลักษณ์ดี มีวิถีชุมชนเรียบง่าย มีมิตรไมตรีจิต มีความเป็นกันเอง ทำให้นักท่องเที่ยวประทับใจ และอยากกลับมาเที่ยวซ้ำอีก ซึ่งชุมชนควรรักษาและส่งเสริมอัตลักษณ์ข้อนี้ให้ดำรงอยู่ต่อไป

3. การรับรู้อัตลักษณ์ด้านการจัดการท่องเที่ยว ควรมีการส่งเสริมการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลายควบคู่ไปกับกิจกรรมจากแหล่งท่องเที่ยว เช่น การขี่จักรยานชมธรรมชาติไปพร้อมกับการศึกษาระบบนิเวศ การพักโฮมสเตย์พร้อมกับการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน

4. ด้านการให้บริการร้านค้าและสินค้า ควรมีการกำหนดและควบคุมคุณภาพสินค้าต่าง ๆ อย่างชัดเจน ควรมีการสาธิตการทำและให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมทำด้วย มีการจัดการสถานที่ที่ต้อนรับนักท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวก

5. ด้านบุคลากร ควรมีการพัฒนาบุคลากรเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของชุมชน เช่น มัคคุเทศก์หรือเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำและความรู้ โดยจัดโครงการอบรมคนในชุมชนหรือโรงเรียนในชุมชนให้มีความรู้ในแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน เช่น โครงการยุวมัคคุเทศก์

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนควรให้ความสำคัญกับ 1) การศึกษาพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวต่อกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน 2) การดำเนินการในการประชาสัมพันธ์เพื่อพัฒนาและปรับปรุงกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชน 3) การจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ควรพิจารณาขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวทั้งทางกายภาพและทางสังคม วัฒนธรรม และประเพณีของชุมชนเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ที่มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ และ 4) การส่งเสริมความเชื่อมโยงเครือข่ายของแหล่งท่องเที่ยวรอบ ๆ ชุมชนเพื่อการพัฒนาย่านเมืองแกนร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ จะทำให้การท่องเที่ยวเป็นที่นิยมและยั่งยืนในชุมชนนี้ได้

เอกสารอ้างอิง

- Bhattacharabhatwong, P. (2021). *Management evaluation of Inthakin Kiln Site Museum, Mae Tang, Chiang Mai*. (Master thesis, Arts Cultural Management, College of Innovation, Thammasat University). [In Thai]
- Chaleyjunya, P. and Boonyasurat, W. (2014). Museum Management of Inthakin Potteries Site (Muang Kaen) Mat Tang District, Chiang Mai Province with community participation. *The Golden Teak: Humanity and Social Science Journal*, 20(2.4), 137–142. [In Thai]
- Cohen, J.M. and Uphoff, N. (1981). *Rural development participation: Concept and measures for project design implementation and evaluation*. Rural Development Committee Center for International Studies. New York: Cornell University.
- Faculty of Engineering, Chiang Mai University, Faculty of Economics, Chiang Mai University, Faculty of Architecture, Chiang Mai University, Faculty of Art and Architecture, Rajamangala University of Technology Lanna, & Faculty of Engineering, Rajamangala University of Technology Lanna. (2010). *Conceptual design and feasibility for the living museum for Mae Hong Son City*. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF). [In Thai]
- Hamsupho, S. (2000). *Population and development of quality of life*. Bangkok: O.S. Printing House. [In Thai]
- Kanokmongkol, N. (2011, January – March). Life has a museum Living museum of the Japanese people. *Muang Boran Journal*, (1), 124–133. [In Thai]
- Musigakama, N., Chanphosi, K., & Toumcharoen, M. (1978). *Museum studies*. Bangkok: Thai Watana Panich. [In Thai]
- Office of the Education Council. (2010). *Integrating intellectual power to develop community learning centers*. Bangkok: Foundation for the Development of Thai Education. [In Thai]
- Oranratmanee, R. (2009). Vernacular architecture: architectural education, research and practice. *Journal of The Faculty of Architecture King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang*, (8), 56–66. [In Thai]
- Pongnak, I. & Disatapunahu, S. (2015). The Community identity of The Ancient Town of U-Thong Suphanburi Province. *Veridian E-Journal Slipakorn University*, 8(3), 511–523. [In Thai]
- Rattanachuchok, P. and Maneelert, C. (2022). Development of learning application on Intakhil kiln and earthenware production. *Rajamangala University of Technology Srivijaya Research Journal*, 14(3), 843–857. [In Thai]
- Sitthithanyakij, P. (1994, June). Local Museum of Community Life. *Art and Culture Magazine*, (8), 81. [In Thai]
- Tanupol, N., Peng-ont, D., Tanupol, S., Charungkhon, C., Poonoi, S., & Supalak, M. (2000). *Development of ecotourism business in Bangpong Community, Sansai District, Chiang Mai*. Thailand: Maejo University. [In Thai]
- Thongpoon, S., Thongpoon, K., & Thongpoon, Kh. (2020). The community identity study for promoting tourism in Lanka Community, Suphanburi Province. In *The 11th Hatyai National and International Conference*, (pp. 948–953). 17 July 2020. Songkhla: Hatyai University. [In Thai]
- Wattanakit, S. and Noisangiam, N. (2022). A study of community identity as a guideline for architectural design at Palian River Basin, Trang province. *Parichart Journal*, 35(1), 187–202. [In Thai]